

Vesna Pusić

HRVATSKI NACIONALNI INTERESI I EUROPSKA POLITIKA

Europska politika jest hrvatski nacionalni interes. U različitim fazama formiranja hrvatskog identiteta, europska Hrvatska trajno je prisutna kao opredjeljenje, kao stramljenje i kao mogućnost, iako nikada kao potpuna izvjesnost. Govorit ću o hrvatskom nacionalnom i političkom identitetu i europskoj politici, odnosno potencijalnoj ukorijenjenosti europske orijentacije i europske politike u hrvatskom identitetu i njegovoj genezi te uopće o načinu na koji se pitanje identiteta prikazuje u različitim povijesnim trenucima.

1. Nacionalni i politički identitet

Nacionalni i politički identitet jedne nacije u pravilu se isprepleće s pojmom i osjećajem patriotizma, u praksi često i međusobno zamjenjuje, i odatle dolazi do mnogih zabuna. No, iako su to dva vrlo različita pojma, oni su ipak međusobno povezani i imaju neke dodirne točke.

Načelno govoreći, patriotizam je ljubav prema domovini i kao svaka ljubav može biti samo individualan, podliježe individualnim osobnim kriterijima, i svatko sam određuje na koji način voli svoju domovinu, nema mogućnosti provjere, nema objektivnih kriterija, nema mogućnosti kvalificiranja jednog patriotizma kao kvalitetnijeg, boljeg nego nekog drugog.

Svaki pokušaj kolektivne ljubavi prema domovini i uspostavljanja nekih kriterija za vrednovanje ljubavi prema domovini jest politička

upotreba patriotizma i koristi se uvijek kao instrument autoritarnih, pa onda i totalitarnih režima, a i pravih diktatura.

Nacionalni identitet, s druge strane, slika je jedne nacije o samoj sebi, stvaranje te vlastite slike, kreacija te slike i slika te nacije u očima drugih. Nacionalni identitet nije nedvosmisleno zadan i definiran poviješću. On je uvijek izbor. Svaka nacija u svojoj povijesti ima ljude, događaje, momente koji predstavljaju cijeli spektar političkih stavova, političkih orijentacija, slavni i neslavni događaja i momenata, slavni i neslavni razdoblja, od prosvjetiteljskih, šovinističkih, kozmopolitskih, ekspanzionističkih, fašističkih, demokratskih. Svako povijesno razdoblje i ljudi u svakom povijesnom razdoblju u tom spektru različitih nasljeđa koje svaka nacija nosi sa sobom selekcioniraju one ljude i one događaje na čijem nasljeđu žele graditi identitet današnjice. Prema tome, biraju između različitih povijesnih događaja, biraju između različitih razdoblja, različitih figura, i na taj način određuju na kojim temeljima grade svoj suvremeni, današnji, bez obzira na to kakva ta današnjica bila, svoj današnji identitet. Tom selekcijom, tim izborom, u prvom redu, govore o tome ne što im je povijesno zadano, nego tim izborom iz vlastite povijesti onoga na čemu temelje svoje samorazumijevanje i svoju sadašnjicu, govore u prvom redu o tome kuda žele ići, na čemu se žele temeljiti. Taj izbor u velikoj mjeri ocrtava kuda misle da treba razvoj ići i u toj dimenziji selekcija na neki način odražava i ilustrira tu vezu između nacionalnog identiteta i patriotizma jer selekcija otkriva odnos između patriotizma, ljubavi prema domovini, i onoga što se smatra dovoljnim ili očitim razlogom u vlastitoj povijesti za tu ljubav. Drugim riječima, izbor događaja i figura na kojima se temelji slika ili nacionalni identitet u jednom trenutku govori donekle o mišljenju ili stavu onoga koji tu selekciju čini, koji su pozitivni, dobri, snažni argumenti na kojima ta generacija, ta osoba temelji svoj vlastiti stav prema svojoj zemlji.

2. Opreke u definiranju hrvatskog identiteta

Kroz hrvatsku suvremenost od druge polovine 19. stoljeća navamo možemo pratiti formiranje hrvatskog identiteta te ustanoviti

dvije dominantne i u velikoj mjeri suprotstavljene crte hrvatskog identiteta koje se međusobno nadopunjuju, sukobljavaju, kombiniraju i kroz ovih 150 godina grade i daju temelj za ono što se u različitim razdobljima selekcionira kao hrvatsko samoprepoznavanje, kao ono što mi jesmo.

Kroz tu povijest i te dvije crte ili ta dva tipa ili identiteta, razumijevanja identiteta mogu se ilustrirati s tri para mislilaca, političara i aktivnih političara i političkih teoretičara i mislilaca. Prvi par su Mažuranić i Starčević. Drugi par suprotstavljenih ideja u toj tradiciji su s jedne strane Maček i Radić, prema Paveliću s druge strane, te treći par u suvremenosti simboliziran Mikom Tripalom i Franjom Tuđmanom.

Glavna načelna razlika između predstavnika svakog od tih opredjeljenja kroz povijest, unutar tih parova, jest da prvi, dakle Mažuranić, Maček, Radić i Tripalo smatraju da naša **hrvatska država treba biti dobra za građane**, drugim riječima **dobra vladavina glavna je svrha hrvatske, naše države**.

Druga pak grupa, njima suprotstavljeni mislioci i praktičari, Starčević, Pavelić i Tuđman, smatraju da je činjenica da je država naša hrvatska dovoljna da je učini dobrom. Kažu: **ako je država naša, onda je i dobra**.

2.1. Mažuranić – Starčević

Starčevićeva glavna pozicija jest nedvosmislena: on sve Južne Slavene smatra Hrvatima. Smatra da je ilirizam tragedija, smatra da jedini posjeduje spasonosan nauk, neku vrstu evanđelja za hrvatski narod, za njegovu budućnost. On grdi i osuđuje sve koji misle drugačije. To nisu politički protivnici, nego, kao što on kaže, pasmina “slavosrpska” i njima nedostaje prirodna težnja za slobodom. Suprotstavljen je stavovima - i osuđuje Strossmayera, Nikolu Šubića Zrinskog, bana Josipa Jelačića. Smatra da je njihovim idejama hrvatski narod izgubio onu svoju originalnu borbenost, dostojanstvo i mogućnost samosvojnosti. Njihova mogućnost funkcioniranja u velikim

državama i državama druge vrste osim onih koje su hrvatske i sama po sebi kompromitira odnosno negira njihovo pravo da govore na temu uređenja hrvatske države.

S druge strane, Mažuranić, kojeg ću citirati, kaže:

“Tako su istom u ovom općem pokretu evropskih naroda one velike riječi: *sloboda i jednakost*, pravo svoje značenje dobile, i baš to ponjatje o pravom značenju tih riječi pokazat će, koji su narodi za slobodu dozreli, a koji ne. Sloboda i jednakost hoće prije svega pripoznanje tih prava u svih naroda, jer je dostojanstvo narodne osobnosti u svim narodima jednako. Stoga narodi, koji nad drugim narodom hoće da gospoduju, isto su tako udaljeni od pravog ponjatja slobode i jednakosti, kao i oni, koji i nadalje hoće drugim podložni da ostanu. Ni jedni ni drugi nisu dozreli za veliku ideju slobode i jednakosti.”¹

I dalje: “Države u kojima je zavladao načelo centralizacije nalik su bolesniku kojemu neprestano udara krv u glavu. Uda mu leže u besvjesnom mrtvilu, a glava mu fantazira. Glavni grad je država. Samo u njemu se upravlja, debatira i odlučuje; a milijuna zijajuće hrpe stoje oko toga političkog kazališta svejednako čekajući da će nekoliko ministara naskoro ozbiljno raditi za njihovu sreću.”² “Javno mnijenje strašan je sudija zlotvoru, a blag dobrom i poštenom čovjeku. Gdje se javno mnijenje razvilo, ondje je ono nezavisno, i potkupiti se ne da: ono je sveti aeropag čovječanstva. Javno mnijenje postalo je u novije doba moć, pred kojom se svaki klanja, ako ju sve u običnim državoslovnim knjigama i ne spominju.”³

U svakom slučaju očito je i u Starčevićevu konceptu država “kao naša” ne trpi drugačije mišljenje, jer on ne gleda na temeljne vrijednosti i institucionalnu organizaciju, kakva načelno vrijedi za sve države, nego gleda na činjenicu da je “država naša”. Međutim, Mažuranić, kad govori o potrebi vlastite države, govori u prvom redu o **potrebi uređenja** te države i načinu uređenja te države - načinu funkcioniranja te države kao kriteriju i prvom kriteriju je li država dobra ili nije.

¹ Ivan Mažuranić, Manifest naroda Hrvatsko-slavonskog, u: Sabrana djela, sv.III, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1979., str. 211-212.

² Ivan Mažuranić, Političke iskrice (1), ibid., str. 219.

³ Ivan Mažuranić, Političke iskrice (3), ibid., str. 219.

2.2. Maček – Radić protiv Pavelića

U tom pogledu, Maček i Radić, s jedne strane, i Pavelić, s druge strane, nastavljaju se na taj par i taj konflikt koji postoji u hrvatskoj povijesti: dakle je li država dobra zato što je u njoj dobra vladavina ili je država dobra zato što je naša. Radić, koji sam počinje od prvobitne ideje da je država dobra zato što je naša, vrlo brzo prelazi na ideju kako urediti tu državu i na koji ju način učiniti dobrom zato što je u njoj dobra vladavina.

Što se Pavelića tiče, za njega je kriterij dobre vladavine, ako išta, negativno indiciran. Njegov primjer odlično pokazuje da kad se pođe od pretpostavke da je prihvatljiva i najgora vladavina ako je država “naša”, to nužno dovodi do slijedećeg koraka u kojem više nije važno niti to što država nije naša, već jedino to da smo u njoj “mi” na vlasti.

2.3. Tuđman i Tripalo

Suvremeni par Tuđman – Tripalo, dilema koja je eksplicitno izgovarana u političkim raspravama, u političkim sukobljavanjima jest je li dovoljno da je država naša ili je potrebno da u toj državi bude dobra vladavina. Dakle, da ta država bude uređena tako da bude dobra za svoje građane.

U toj dilemi Tuđman je bio zagovornik ideje da država treba biti naša i da je to dovoljno da je učini dobrom. On ima, naime, iznenađujuće sličnosti sa Starčevićem u tome da se najpogrdnijim riječima izražava o svojim političkim raznomišljenicima, dakle onima koji politički misle drugačije i javno izražavaju to svoje mišljenje, ima i iznimne sličnosti sa Starčevićem u tome što pokušava svojim političkim raznomišljenicima negirati patriotizam ili pravo na vlastitu interpretaciju i vlastite kriterije za svoj patriotizam.

S druge strane Tripalo je prvi u vremenu gotovo univerzalnog koncentriranja ili fokusiranja na temu prvo država - a onda sve ostalo, postavlja pitanje kakva država: kako će ta država biti uređena. Država po njemu dobiva svoj pravi smisao tek onda kad ima dobru vladavinu, kad je uređena na demokratski način, kada je dobra za građane.

Nije svejedno što je upravo on bio jedan od najaktivnijih ljudi u raspravama o prvom hrvatskom Ustavu i tu se sukobljavao s mnogim drugim autorima i ljudima koji su sudjelovali u izradi Ustava. On ponavlja isto pitanje koje postavlja Mažuranić, koje postavljaju Radić i Maček. Ponavlja tezu: ako imamo svoju državu, njezin je glavni smisao da bude dobra za građane.

3. Hrvatski nacionalni identitet

U onoj svojoj dimenziji u kojoj je uvijek ponovo izvor sukoba i prijepora, hrvatski nacionalni identitet jest politički identitet. Gradi se uvijek birajući ili kombinirajući između dviju vrsta korijena, između dviju vrsta temelja, između dviju crta. Taj izbor ne govori o nedvosmislenosti jednog ili drugog identiteta, već o tome kuda oni koji vrše taj izbor idu ili kuda žele ići, kuda žele voditi zemlju. Iz te perspektive zanimljiva je činjenica da danas, čini se, postoji gotovo univerzalni konsenzus o europskom identitetu Hrvatske, odnosno opća opredijeljenost za europski izbor u svakom od prije navedenih parova u artikuliranju hrvatskog identiteta. Pa ipak, od četiriju grupa kriterija koji se koriste za procjenjivanje u kojoj se mjeri neka zemlja uklapa u europski kontekst, za Hrvatsku su u ovom trenutku najproblematičniji, najteži da im se udovolji upravo politički kriteriji. Kao i prijašnje generacije, da bismo se izborili za političko europejstvo, moramo omogućiti da pobijedi ono što je kroz povijest bilo najbolje u nama kao političkoj naciji.